

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย

วรรณคดีและวรรณกรรม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

ผศ. ดร.วีรวัฒน์ อินทรพร
ดร.ธนชพร พุ่มภชาติ

ศศ.บ. (ภาษาไทย), กศ.ม. (ภาษาไทย), อ.ด. (ภาษาไทย)
ค.บ. (ภาษาไทย) เกียรตินิยม, ค.ม. (การสอนภาษาไทย),
ปร.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร)

ผู้ตรวจ

ศ. ดร.ดวงมน จิตรจำนงค์
รศ. ดร.ชัชวาลย์ อธิเกียรติ

อ.บ. (ภาษาไทย) เกียรตินิยม, อ.ม. (ภาษาไทย), อ.ด. (ภาษาไทย)
ค.บ. (ภาษาไทย-เทคโนโลยีการศึกษา), ค.ม. (การสอนภาษาไทย),
ปร.ด. (หลักสูตรและการสอน)

ผศ. ดร.ธเนศ เวศร์ภาดา

อ.บ. (ภาษาไทย), อ.ม. (ภาษาไทย), อ.ด. (ภาษาไทย)

บรรณาธิการ

รศ.ทัศนีย์ ทานตวนิช
นายทัศนพล อัครภัย

กศ.บ. (ภาษาไทย) เกียรตินิยม, กศ.ม. (ภาษาและวรรณคดีไทย)
ศศ.บ. (ภาษาไทย)

จัดพิมพ์โดย บริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

ฝ่ายการตลาด, ฝ่ายผลิตและจัดส่ง, ฝ่ายการเงินและบัญชี :

๖๕/๑๐๕ หมู่ ๑ ซ.พระแม่กวนอิม ต.บ้านใหม่ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี ๑๑๒๐

โทร. ๐ ๒๕๘๔ ๕๘๘๕, ๐ ๒๕๘๔ ๕๕๕๓, ๐ ๒๕๖๑ ๔๕๘๐-๒

โทรสาร ๐ ๒๕๖๑ ๕๕๕๓, ๐ ๒๕๘๒ ๒๓๑๓

ฝ่ายวิชาการ :

๘๗/๑๒๒ ถ.เทศบาลสงเคราะห์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐

โทร. ๐ ๒๕๕๔ ๔๘๑๘-๒๐, ๐ ๒๕๕๓ ๘๑๖๘-๕ โทรสาร ๐ ๒๕๘๐ ๒๕๒๓

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-616-07-2630-1

ราคา ๙๒ บาท

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ลิขสิทธิ์เป็นของบริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย **วรรณคดีและวรรณกรรม ๔** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เรียบเรียงขึ้นตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

หนังสือเล่มนี้ปรับปรุงเนื้อหา สอดแทรกความรู้เสริมให้ทันสมัย สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ซึ่งเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความคิดขั้นสูง (Higher Order Thinking) เพื่อให้ผู้เรียนมีวิจรรย์ญาณ การวิเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา การประเมิน การตัดสินใจ และการสร้างสรรค์ รวมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ด้านภาษาไทยด้วยการบูรณาการโดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning) เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงให้ผู้เรียนได้มองเห็นสภาพแวดล้อมใกล้ตัว ปัญหาของชุมชน สังคม หรือประเทศชาติ และแนวทางการป้องกันแก้ไข ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาหรือใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกแห่งอนาคตได้ ซึ่งเป็นสมรรถนะสำคัญในศตวรรษที่ ๒๑

ผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาแบบองค์รวมทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ อีกทั้งอำนวยความสะดวกต่อครูผู้สอนที่จะนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุเป้าหมายของหลักสูตร

ฝ่ายวิชาการ บริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชาพื้นฐาน วรรณคดีและวรรณกรรม ๔
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
เวลา ๖๐ ชั่วโมง

วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์เบื้องต้น วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณคดีเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต วิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ของวรรณคดีและวรรณกรรมในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ สังเคราะห์ข้อคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง รวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านและอธิบายภูมิปัญญาทางภาษา ท่องจำและบอกคุณค่าบทอาขยานตามที่กำหนด และบทร้อยกรองที่มีคุณค่าตามความสนใจและนำไปใช้อ้างอิง โดยใช้ทักษะทางภาษา กระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจรรย์ ดีความ ได้แย้ง อภิปราย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สืบค้นข้อมูล และจัดทำสื่อการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจและเห็นคุณค่าของวรรณคดี วรรณกรรม และภูมิปัญญาทางภาษา นำความรู้หรือข้อคิดที่ได้รับไปพัฒนานตนเองและต่อยอดสู่อาชีพในอนาคต

หน่วยการเรียนรู้ที่	เนื้อหา	ความสอดคล้องกับสาระ มาตรฐาน และตัวชี้วัด					
		สาระที่ ๔ วรรณคดีและวรรณกรรม					
		มาตรฐาน ท ๔.๑					
		ม. ๔-๖/๑	ม. ๔-๖/๒	ม. ๔-๖/๓	ม. ๔-๖/๔	ม. ๔-๖/๕	ม. ๔-๖/๖
บทนำ	การวิจรรย์วรรณคดี	✓					
๑	นมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจารย์คุณ	✓	✓	✓	✓		✓
๒	บทละครเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกูหนิง	✓	✓	✓	✓		✓
๓	นิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐	✓	✓	✓	✓		
๔	นิราศนรินทร์	✓	✓	✓	✓		
๕	หัวใจชายหนุ่ม	✓	✓	✓	✓		
๖	ทุกซอกซอวนาในบทกวี	✓	✓	✓	✓		
๗	มงคลสูตรคำฉันท์	✓	✓	✓	✓		✓
๘	มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก	✓	✓	✓	✓	✓	

แนะนำหนังสือเรียน

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย **วรรณคดีและวรรณกรรม ๔** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่มนี้ม้องค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

● ตัวอย่าง

คือ สิ่งที่กำหนดให้รู้ว่าคุณนักเรียนควรทำอะไร ทำอะไรได้ และคุณลักษณะที่พึงเกิดขึ้นกับนักเรียนตามเป้าหมายของหลักสูตร

● สารสำคัญ

คือ ความคิดสำคัญซึ่งเป็นแนวในการผูกเรื่องหรือความคิดอื่น ๆ ที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้

● สารการเรียนรู้

คือ ขอบข่ายเนื้อหาสาระที่นักเรียนจะได้เรียนในหน่วยการเรียนรู้นั้น ๆ

● คำถามกระตุ้นความสนใจ

คือ คำถามกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น โดยใช้ภาพและคำถามปลายเปิดเพื่อให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ และหาคำตอบด้วยตนเอง

● มุมเสริมเติมความรู้

คือ การสอดแทรกความรู้ มุมมอง แนวคิดที่ทันสมัยในประเด็นต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันระหว่างเนื้อหา ซึ่งนักเรียนและครูผู้สอนสามารถนำไปปรับใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายเพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้นักเรียน

● การนำเสนอเนื้อหา

คือ การนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบ Infographic ในส่วนของเนื้อหาที่ทำความเข้าใจได้ยากหรือมีปริมาณมาก เพื่อให้นักเรียนเข้าใจง่าย

● สรุปสาระสำคัญ

คือ การสรุปสาระสำคัญท้ายหน่วยการเรียนรู้แบบ Infographic เพื่อให้นักเรียนเข้าใจได้ง่ายและสามารถใช้ QR Code เข้าถึงและรับชม Motion Graphic ได้

● กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Mini Project-Based Activity)

คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องการฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงอย่างมีระบบ โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ๔ ขั้นตอน

● คำถามพัฒนาทักษะการคิด

คือ คำถามที่ใช้ทบทวนความรู้ความเข้าใจของนักเรียนเกี่ยวกับเนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้ โดยการให้ตอบคำถามพัฒนาทักษะการคิดที่ช่วยส่งเสริมทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน

● กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวรรณคดีและวรรณกรรม โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning)

คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นำความรู้และทักษะที่ได้เรียนรู้มาทำเป็นโครงงาน โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรม ๖ ขั้นตอน

สารบัญ

บทนำ

การวิจัยและวิจารณ์วรรณคดี

๑

- ๑ จุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์วรรณคดี ๒
- ๒ การวิจัยวรรณคดี ๓
- ๓ การวิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดี ๖
- ๔ แนวทางการวิเคราะห์วรรณคดี ๗
- ๕ แนวทางการวิจารณ์วรรณคดี ๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

๑

นมัสการมาตาปิตุคุณและ นมัสการอาจารย์คุณ

๑๔

- ๑ ความเป็นมาของนมัสการมาตาปิตุคุณและ
นมัสการอาจารย์คุณ ๑๕
- ๒ ประวัติผู้แต่ง ๑๖
- ๓ วัตถุประสงค์ในการแต่ง ๑๖
- ๔ ลักษณะคำประพันธ์ ๑๗
- ๕ เรื่องย่อ ๑๘
- ๖ เนื้อเรื่อง ๑๘
- ๗ บทวิเคราะห์ ๒๐
- ๘ บทวิจารณ์ ๒๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

๒

บทละครเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมิงกุหนิง

๒๖

- ๑ ความเป็นมาของอิเหนา ตอนศึกกะหมิงกุหนิง ๒๖
- ๒ ประวัติผู้แต่ง ๒๘
- ๓ วัตถุประสงค์ในการแต่ง ๒๘
- ๔ ลักษณะคำประพันธ์ ๒๙
- ๕ เรื่องย่อ ๓๐
- ๖ เนื้อเรื่อง ๓๒
- ๗ บทวิเคราะห์ ๓๐
- ๘ บทวิจารณ์ ๓๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

๓

นิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐

๘๐

- ๑ ความเป็นมาของนิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐ ๘๑
- ๒ ประวัติผู้แต่ง ๘๑
- ๓ วัตถุประสงค์ในการแต่ง ๘๒
- ๔ ลักษณะคำประพันธ์ ๘๒
- ๕ เรื่องย่อ ๘๒
- ๖ เนื้อเรื่อง ๘๓
- ๗ บทวิเคราะห์ ๘๓
- ๘ บทวิจารณ์ ๘๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

๔

นิราศนรินทร์

๙๓

- ๑ ความเป็นมาของนิราศนรินทร์ ๙๘
- ๒ ประวัติผู้แต่ง ๙๙
- ๓ วัตถุประสงค์ในการแต่ง ๙๙
- ๔ ลักษณะคำประพันธ์ ๑๐๐
- ๕ เรื่องย่อ ๑๐๑
- ๖ เนื้อเรื่อง ๑๐๒
- ๗ บทวิเคราะห์ ๑๑๐
- ๘ บทวิจารณ์ ๑๑๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕

๕

หัวใจชายหนุ่ม

๑๒๐

- ๑ ความเป็นมาของหัวใจชายหนุ่ม ๑๒๑
- ๒ ประวัติผู้แต่ง ๑๒๑
- ๓ วัตถุประสงค์ในการแต่ง ๑๒๒
- ๔ ลักษณะคำประพันธ์ ๑๒๒
- ๕ เรื่องย่อ ๑๒๓
- ๖ เนื้อเรื่อง ๑๒๔
- ๗ บทวิเคราะห์ ๑๔๔
- ๘ บทวิจารณ์ ๑๕๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖

๖

ทุกข์ของชาวนาในบทกวี

๑๕๓

๑	ความเป็นมาของทุกข์ของชาวนาในบทกวี	๑๕๔
๒	ประวัติผู้แต่ง	๑๕๕
๓	วัตถุประสงค์ในการแต่ง	๑๕๕
๔	ลักษณะคำประพันธ์	๑๕๖
๕	เรื่องย่อ	๑๕๖
๖	เนื้อเรื่อง	๑๕๖
๗	บทวิเคราะห์	๑๖๐
๘	บทวิจารณ์	๑๖๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗

๗

มงคลสูตรคำฉันท์

๑๖๕

๑	ความเป็นมาของมงคลสูตรคำฉันท์	๑๖๖
๒	ประวัติผู้แต่ง	๑๖๖
๓	วัตถุประสงค์ในการแต่ง	๑๖๗
๔	ลักษณะคำประพันธ์	๑๖๗
๕	เรื่องย่อ	๑๖๘
๖	เนื้อเรื่อง	๑๗๐
๗	บทวิเคราะห์	๑๗๕
๘	บทวิจารณ์	๑๘๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๘

๘

มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก

๑๘๓

๑	ความเป็นมาของมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก	๑๘๔
๒	ลักษณะคำประพันธ์	๑๘๕
๓	เรื่องย่อ	๑๘๕
๔	ลักษณะของเรื่องมหาชาติในท้องถิ่นต่าง ๆ	๑๘๖
๕	บทวิเคราะห์	๑๘๖
๖	บทวิจารณ์	๑๘๗

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวรรณคดีและวรรณกรรมโดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning) ๒๐๑
บทอาขยาน ๒๐๓
บรรณานุกรม ๒๐๔

บทนำ

การวิพากษ์ และวิจารณ์วรรณคดี

สาระที่ ๕ วรรณคดีและวรรณกรรม

มาตรฐาน ท ๕.๑ เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมไทย
อย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง
ตัวชี้วัด ท ๕.๑ ม. ๔-๖/๑ วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการ
วิจารณ์เบื้องต้น

สาระสำคัญ

จุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์วรรณคดี คือ สร้างขึ้น
เพื่อยกระดับจิตใจมนุษย์ให้สูงขึ้น แต่การที่จะเข้าใจ
เนื้อหาของวรรณคดีให้ลึกซึ้งนั้น ผู้อ่านหรือผู้ฟังต้องฝึก
วิเคราะห์ วิพากษ์ และวิจารณ์วรรณคดี

สาระการเรียนรู้

- ๑ จุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์วรรณคดี
- ๒ การวิพากษ์วรรณคดี
- ๓ การวิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดี
- ๔ แนวทางการวิเคราะห์วรรณคดี
- ๕ แนวทางการวิจารณ์วรรณคดี

คำถามกระตุ้นความสนใจ

ทำไมเราจึงควรอ่านวรรณคดี

วรรณคดีเป็นงานศิลปะประเภทหนึ่ง โดยทั่วไปศิลปะเป็นเครื่องสื่อสารที่จับใจ ผู้รับสารด้วยความงาม มีเนื้อหาเป็นประสบการณ์ชีวิต ผู้รับสารจำเป็นต้องเข้าถึงความหมาย หรือเกิดการวิจักษ์ หรือความประทับใจในเบื้องต้นแล้ววิจารณ์คือ พิจารณา ตีความ ด้วยการแยกแยะความคิด อารมณ์ในสาร มองเห็นความเชื่อมโยงของความหมายกับกลวิธี และประเมินคุณค่าของงานได้

จุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์วรรณคดี

วรรณคดี คือ งานศิลปะที่สร้างสรรค์ด้วยภาษา เริ่มต้นด้วยงานมุขปาฐะที่ขับขานเพื่อการฟัง เป็นส่วนหนึ่งของการเล่นในเทศกาล หรือเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมของชุมชน

รูปแบบหรือประเภทของวรรณคดีจำแนกตามโอกาสในการสื่อสารที่คลี่คลายเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย อาจเป็นเพลงขับ (ร้องโต้ตอบ) เพลงพื้นบ้าน นิทาน นิยาย บทละคร นวนิยาย บทภาพยนตร์ บทละครโทรทัศน์ บทเพลงร่วมสมัย ฯลฯ แล้วมีการพัฒนาจากมุขปาฐะเป็นลายลักษณ์อักษร มีการจารึก เช่น ศิลาจารึก จารลงบนวัสดุต่าง ๆ เช่น สมุดไทย และมีการตีพิมพ์เป็นหนังสือ ทำเป็นรูปเล่ม หรืออาศัยสื่ออิเล็กทรอนิกส์

วรรณคดีเป็นงานศิลปะประเภทหนึ่งซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกับงานประเภทวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ หรือศาสตร์สาขาอื่นที่มุ่งให้ข้อเท็จจริงหรือให้ความรู้เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่เป็นรูปธรรม เพราะวรรณคดีเป็นเรื่องนามธรรม เป็นเรื่องของจิตใจ เป็นงานที่สร้างความเพลิดเพลินทางปัญญาและอารมณ์ ถึงแม้วรรณคดีจะมีเรื่องราวที่เป็นความรู้ แต่ความรู้หลักในวรรณคดีเป็นความรู้เชิงประสบการณ์ชีวิต หรือกล่าวได้ว่าโลกของวรรณคดีเป็นโลกจำลองประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีความแตกต่างและหลากหลาย

อย่างไรก็ดี โลกของวรรณคดีนั้นซับซ้อนเพราะชีวิตมนุษย์มีความซับซ้อน ผู้รับต้องอาศัยความเข้าใจจนถึงขั้นซาบซึ้งในเนื้อหาและกลวิธีของวรรณคดี จึงจะสามารถเข้าถึงความหมายอันแท้จริงที่ซ่อนอยู่ได้ ยิ่งผู้สร้างสรรค์งานวรรณคดีมีฝีมือและประสบการณ์ชีวิตมาก ก็ยิ่งมีวิธีการแสดงออกที่ซับซ้อนมาก

ผู้รับวรรณคดีจึงจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการทำความเข้าใจผลงานที่สื่อประสบการณ์ชีวิตอันซับซ้อนลุ่มลึกนี้ได้เพื่อให้เกิดความซาบซึ้ง อันนำไปสู่การเข้าถึง และมองเห็นคุณค่าของวรรณคดีได้อย่างแท้จริง การเรียนรู้วิธีการเพื่อทำความเข้าใจวรรณคดีจนถึงขั้นซาบซึ้งในวรรณคดีที่อ่านดูหรือฟังได้ดังที่กล่าวมานั้น เรียกว่าเป็น “การวิจักษ์วรรณคดี”

๒ การวิจักษ์วรรณคดี

๑ ความหมายของการวิจักษ์วรรณคดี

คำว่า “วิจักษ์” เป็นศัพท์บัญญัติของคำว่า appreciation พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (๒๕๕๖ : ๑๑๑๗) ให้ความหมายคำว่าวิจักษ์ไว้ว่า ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของศิลปกรรมและวรรณกรรม ความนิยม ความซาบซึ้ง เช่น วรรณคดีวิจักษ์

คำว่า “วรรณคดีวิจักษ์” จึงหมายถึง การเข้าถึงวรรณคดี คือ การรู้สึกทางอารมณ์ และเข้าใจทางปัญญาวรรณคดีนั้น ๆ ได้อย่างไร

พระยาอนุมานราชธน (๒๕๓๑ : ๙) กล่าวว่า การศึกษาวรรณคดีให้ถึงขั้นการวิจักษ์จะทำให้ผู้ศึกษาสามารถแยกวรรณคดีได้ว่าเรื่องใดดีหรือไม่ดี และนำไปเกิด “รสนิยมทางวรรณคดี” ซึ่งการจะเกิดได้กับผู้รับสารขึ้นอยู่กับการเรียนรู้และการฝึกฝน ดังที่อธิบายว่า

...จะเป็นวรรณคดีชั้นดีหรือชั้นเลวย่อมอยู่ที่ความรู้สึกนึกเห็นของผู้อ่าน ท่านต้องการอ่านวรรณคดีชั้นดี ก็อยู่ที่ท่านรู้จักเลือกอ่าน และที่จะรู้จักเลือกอ่านนั้น อยู่ที่ได้มีการฝึกฝนอบรมให้มีอินทรีย์ ความรู้สึกแก่กล้าขึ้นเป็นขั้น ๆ โดยลำดับ...เพราะฉะนั้น เราจะรู้ค่าของวรรณคดีและศิลปะว่าดีหรือเลว ไม่ใช่รู้ว่ารู้ได้ดีเท่า ๆ กันทุกคน ต้องมีการฝึกฝน อบรมบำเพ็ญแต่คุณงามความดี เพื่อข่มความรู้สึกทางฝ่ายชั่วฝ่ายเลวให้ตกไปอยู่ต่ำ ให้เป็นเหมือนขี้ตะกอนที่นอนกันและให้ความรู้สึกฝ่ายดีฝ่ายสูงผุดขึ้นมาแทนที่อยู่ข้างบนเหมือนน้ำที่ใส ฉะนั้น ความรู้จักเลือกอ่านวรรณคดีนี้ ภาษาอังกฤษเรียกว่า taste แปลว่า รส คือ รู้รส รู้ค่าของวรรณคดี ผู้ที่รู้สัจจนี้ เรียกในภาษาสันสกฤตว่า รสิกะ (connoisseur)

(อนุমানราชธน, พระยา, ๒๕๓๑ : ๙)

กล่าวโดยสรุป การวิจัษ์วรรณคดี หมายถึง การเข้าใจ การเข้าถึง และซาบซึ้งวรรณคดีที่ได้อ่าน ได้ดู หรือได้ฟัง เพื่อค้นหาคุณค่าของวรรณคดี

การวิจัษ์วรรณคดีทำให้เราเข้าใจว่า วรรณคดีเรื่องนั้นมีคุณค่าด้านใด เช่น มีความงามความไพเราะสะเทือนอารมณ์เพียงใด และความงามความไพเราะนั้นให้สติปัญญาอย่างไร จนนำไปสู่ “รสนิยมทางวรรณคดี” คือ ความสามารถที่จะเลือกสรร กลั่นกรอง แยกแยะผลงานที่ดีและไม่ดีออกจากกันได้ รวมถึงเป็นผู้ที่สามารถวิเคราะห์ วิจารณ์ และเข้าถึงคุณค่าด้านต่าง ๆ ทั้งด้านความงามความไพเราะและความลึกซึ้งในด้านความคิดของผลงานที่ดีเหล่านั้นได้ด้วยตนเอง

๒ แนวทางการวิจัษ์วรรณคดี

การอ่านวรรณคดีจนถึงขั้นวิจัษ์ได้นั้น มีข้อแนะนำ ดังนี้

๑) **อ่านวรรณคดีเรื่องนั้นอย่างละเอียด** โดยพิจารณาถ้อยคำ ความสัมพันธ์ของคำและข้อความให้เห็นความประสานหรือความเป็นเหตุเป็นผล ประเด็นหลักและประเด็นรอง ถ้าเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อเรื่อง เช่น นิทาน เรื่องสั้น นวนิยาย ต้องวิเคราะห์เนื้อเรื่องได้ว่า ลำดับอย่างไร มีความขัดแย้งใดเกิดขึ้นในเรื่อง เรื่องราวมีลำดับของเรื่องอย่างไร เริ่มต้นและจบอย่างไร มีตัวละครสำคัญกี่ตัว ลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวละครเป็นอย่างไร และส่งผลอย่างไร รวมถึงสามารถวิเคราะห์องค์ประกอบอื่น ๆ เช่น บทสนทนา ฉากในวรรณคดีเรื่องนั้นได้ว่ามีความสำคัญหรือไม่ อย่างไร

๒) **การอ่านเพื่อค้นหาความหมายหรือ “สาร” สำคัญของเรื่อง** ซึ่งอาจสรุปได้จากพฤติกรรมและการแสดงออกของตัวละคร และพิจารณาความหมายของภาษาที่ผู้ประพันธ์ใช้ นักเรียนควรเข้าใจเบื้องต้นว่า ความหมายของภาษาในวรรณคดีมีใช้ความหมายโดยตรงตามพจนานุกรมเสมอไป แต่อาจเป็นความหมายพิเศษที่ต้องตีความ อาจเป็นความหมายโดยนัย หรือเป็นความหมายที่แสดงอารมณ์และความรู้สึก นับเป็นการค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่ในวรรณคดี

๓) **พิจารณากลวิธีของผู้ประพันธ์** ได้แก่ กลวิธีการสร้างและการนำเสนอเรื่อง เช่น การลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง และกลวิธีทางภาษา เช่น การใช้ภาษาต่างระดับตามสถานการณ์ การเล่นเสียง เล่นคำ ซ้ำคำ ซ้ำความ โดยพิจารณาว่า กลวิธีเช่นนี้ส่งผลต่อการสื่อความหมายหรือไม่

อนึ่ง แนวทางการวิจัษ์วรรณคดีนี้ นำมาใช้กับวรรณคดีทั้งที่แต่งมานานแล้วหรือเพิ่งแต่งได้ทุกเรื่อง เพราะถ้าพิจารณาคุณลักษณะของงานแล้ว ไม่ว่างานประพันธ์เรื่องนั้นจะแต่งขึ้นเมื่อใด ต่างก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน คือ เป็นผลงานศิลปะที่ใช้ภาษาในการสร้างสรรค์ มีรูปแบบ เนื้อหา และมีเรื่องราวที่จะสื่อสาร วิธีการที่จะวิจัษ์หรือเข้าใจและเข้าถึงผลงานจึงไม่แตกต่างกัน

ความงามของศิลปะหรือวรรณคดีแตกต่างกับความงามของสิ่งต่าง ๆ ความงามของศิลปะหรือวรรณคดีมีศัพท์ใช้เฉพาะว่า “สุนทรีย์ภาพ” ซึ่งเป็นผลรวมของความสะเทือนอารมณ์ วรรณคดีเป็นงานศิลปะที่ใช้อารมณ์สะเทือนใจ ความรู้สึกนึกคิด และจินตนาการซึ่งเกิดขึ้นจากความสนใจชีวิตมนุษย์

แม้ว่าการเข้าถึงความงามของวรรณคดีไม่อาจปฏิเสธลักษณะความพึงพอใจเฉพาะบุคคล แต่ก็มิใช่จะไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ มากำกับ การจะเข้าถึงความงามของวรรณคดีได้ นักเรียนควรจะต้องพิจารณาให้เข้าใจ “สาร” หรือความหมายของวรรณคดี โดยอาศัยปัญญาและอารมณ์ที่ได้รับจากวรรณคดี เนื่องจากวรรณคดีเป็นศิลปะที่ใช้ถ้อยคำในการแสดงออก การเข้าถึงความงามของวรรณคดีจึงต้องพิจารณา “ภาษา” ในวรรณคดี นั่นคือการศึกษาวิเคราะห์ความหมายของถ้อยคำที่อยู่ในวรรณคดี เพื่อให้มองเห็นการประสานของเสียง คำ และการสื่อความหมายในวรรณคดี

สรุปได้ว่า การวิจัษ์วรรณคดีนั้น นักเรียนจะต้องอ่าน ดู หรือฟังวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ อย่างละเอียดเพื่อค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่ รวมทั้งจะต้องพิจารณากลวิธีของผู้สร้างสรรค์ว่ามีลักษณะอย่างไร เช่น กลวิธีการใช้ความเปรียบต่าง ๆ กลวิธีการเล่าเรื่อง กลวิธีการลำดับเนื้อหา ฯลฯ แล้วหาคำตอบว่า กลวิธีเหล่านี้ส่งผลต่อการสื่อความหมายอย่างไรในวรรณคดี การพิจารณาเช่นนี้จึงจะนับเป็นการวิจัษ์วรรณคดี และส่งผลให้นักเรียนได้เข้าถึงความงามของวรรณคดี

มุมเสริมเติมความรู้

เนื่องจากวรรณคดีเป็นงานศิลปะ ดังนั้น การเข้าถึงวรรณคดี ผู้รับจะต้องเข้าไปให้ถึงความงามของวรรณคดี ดวงมน จิตรจำนงค์ (๒๕๓๖ : ๓-๔) อธิบายว่า ถ้ากล่าวถึงความงามของสิ่งทั่วไป คนแต่ละคนก็จะรับรู้ความงามต่างกันไป โดยการประเมินค่าจากความชอบหรือไม่ชอบของตนเอง เช่น คนชอบสีขาว จะบอกว่าดอกไม้สีขาวสวยกว่าดอกไม้สีแดง แต่ถ้าหากให้อธิบายเหตุผลก็อาจตอบไม่ได้ นอกจากเหตุผลของความชอบส่วนตัว อาจกล่าวว่า “ความงามในทัศนะดังกล่าวคือ สิ่งที่มีหรือให้คุณค่าอันพึงประสงค์เฉพาะบุคคล”

๓ การวิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดี

วรรณคดีวิเคราะห์ คือ การแยกแยะองค์ประกอบของวรรณคดีออกเป็นส่วน ๆ ไม่ว่าจะเป็นโครงเรื่อง ตัวละคร ฉันทลักษณ์ การใช้คำและการใช้ความเปรียบ ตลอดจนอารมณ์หรือรสของวรรณคดี ซึ่งรวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณคดีเพื่อให้รู้จักลักษณะที่แท้จริงของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ

การวิจารณ์วรรณคดี คือ การประเมินค่าวรรณคดีโดยอาศัยหลักวิชาว่า วรรณคดีเรื่องที่อ่านนั้นมีลักษณะดีเด่นหรือมีข้อด้อยในการประพันธ์อย่างไรบ้าง ความหมายหรือสารที่ผู้เขียนนำเสนอในวรรณคดีมีความลึกซึ้งเพียงใด การที่นักเรียนจะวิจารณ์วรรณคดีได้นั้น จะต้องวิเคราะห์ให้เข้าใจวรรณคดี มองเห็นลักษณะและสามารถเข้าถึงความหมายของวรรณคดีเรื่องนั้นได้ก่อน จึงจะสามารถบอกได้ว่า วรรณคดีเรื่องที่อ่านนั้นมีลักษณะเด่นในด้านใดหรือมีคุณค่าอย่างไรโดยอาศัยวิธีการวิจารณ์

กล่าวได้ว่า วรรณคดีวิจักษ์มีความสัมพันธ์กับการวิเคราะห์และการวิจารณ์ ดังจะแสดงแผนภูมิของการอ่านทั้งสามประการได้ดังนี้

การอ่าน ดู หรือฟังวรรณคดี ขั้นตอนทั้งสามประการนี้มีความสัมพันธ์กันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด กล่าวคือ การวิจักษ์หรือความซาบซึ้งในวรรณคดีจำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์แยกแยะ โดยพิจารณาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในส่วนต่าง ๆ และค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่เพื่อให้เข้าถึงวรรณคดี ก่อนที่จะไปสู่ขั้นตอนของการวิจารณ์ คือ การตัดสินประเมินคุณค่าของวรรณคดี

๔ แนวทางการวิเคราะห์วรรณคดี

วรรณคดีและวรรณกรรมมีองค์ประกอบร่วมกัน โดยเฉพาะวรรณคดีที่มีเนื้อเรื่องและมีตัวละครแสดงพฤติกรรมตามเนื้อเรื่อง พบในวรรณคดีประเภทนิทาน นิยาย บทละคร หรือถ้าเป็นวรรณกรรมปัจจุบัน ก็จะเป็นวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น นวนิยาย ภาพยนตร์ และละครโทรทัศน์ องค์ประกอบของวรรณคดีและวรรณกรรม ได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก บทสนทนา แก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญของเรื่อง การใช้ภาษาและสำนวนโวหาร มีแนวทางการวิเคราะห์ ดังนี้

๔.๑ โครงเรื่อง คือ การจัดลำดับเหตุการณ์ในเรื่องที่เป็นเหตุเป็นผลกัน โครงเรื่องที่ตีเหตุการณ์หนึ่งจะต้องเป็นเหตุหรือเป็นผลของอีกเหตุการณ์หนึ่งเสมอ การวิเคราะห์โครงเรื่องให้พิจารณาการเปิดเรื่องของวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องนั้น ความสำคัญของเหตุการณ์นั้น

มีการผูกปมปัญหาหรือความขัดแย้งในเรื่อง การลำดับเหตุการณ์ จุดสำคัญที่ทำให้เกิดปมปัญหานั้น จนถึงจุดสูงสุดของเรื่อง การคลี่คลายปมปัญหา และการปิดเรื่อง

๔.๒ ตัวละคร คือ บุคคลที่แสดงบทบาทในเรื่อง ตัวละครมีความสำคัญและเป็นองค์ประกอบที่ผู้อ่าน ผู้ดู หรือผู้ฟังจดจำได้ดีกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ ตัวละครในวรรณคดีและวรรณกรรมอาจเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือสิ่งของก็ได้ การวิเคราะห์ตัวละครให้พิจารณาบุคลิกทั้งภายนอกและภายใน ลักษณะนิสัย พฤติกรรมหรือการกระทำของตัวละครนั้นคงที่ตั้งแต่ต้นจนจบหรือเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ และตัวละครตัวนั้นมีบทบาทสำคัญต่อเรื่องอย่างไร เช่น เป็นตัวละครหลักหรือตัวละครรอง หรือเป็นตัวละครประกอบ

๔.๓ ฉาก คือ สถานที่และเวลาที่ตัวละครปรากฏหรือแสดงพฤติกรรมในเรื่อง ฉากที่ปรากฏในเรื่องมีหลายประเภท ได้แก่ ฉากที่เป็นสถานที่จริง เช่น สภาพบ้านเมือง สิ่งปลูกสร้าง หรือสถานที่ที่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง ฉากที่เป็นช่วงเวลา เช่น ฉากในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต ซึ่งอาจพบในนวนิยายแนววิทยาศาสตร์ที่กล่าวถึงโลกอนาคต ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม เช่น สภาพความเป็นอยู่ของตัวละคร การแต่งกาย อาหารการกิน ประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ การวิเคราะห์ฉากให้พิจารณาว่า ฉากที่ปรากฏในเรื่องนั้นเป็นฉากประเภทใด มีความสำคัญต่อเรื่องและตัวละครหรือไม่ อย่างไร ผู้แต่งมีจุดประสงค์อย่างไรในการนำเสนอฉากต่าง ๆ ในเรื่อง

๔.๔ บทสนทนา คือ บทพูดหรือบทเจรจาโต้ตอบระหว่างตัวละครในเรื่อง บทสนทนามีจุดประสงค์หลายประการ เช่น ดำเนินเรื่อง แนะนำตัวละคร ช่วยสร้างสีสันให้แก่เรื่อง การวิเคราะห์บทสนทนาให้พิจารณาถึงลักษณะการสร้างบทสนทนา ผู้พูดและผู้ฟัง เรื่องที่พูด สถานการณ์ในการพูด วัตถุประสงค์ในการสื่อสาร อารมณ์และความรู้สึกของผู้พูด

๔.๕ แก่นเรื่อง คือ แนวคิดสำคัญของเรื่องหรือเป็นการสรุปความคิดรวบยอดของเรื่องทั้งหมด เช่น แก่นเรื่องที่เสนอแนวคิด “ความดีย่อมชนะความชั่ว” ซึ่งมักเป็นแนวคิดสำคัญของวรรณคดีและวรรณกรรมไทยหลายเรื่อง หรือแก่นเรื่องที่เสนอแนวคิด “ความกตัญญูคือคุณธรรมสูงสุด” หรือ “ความรักคือการเสียสละ” การวิเคราะห์แก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญของเรื่อง ได้มาจากการพิจารณาองค์ประกอบทั้งหมดของเรื่อง โดยผู้แต่งอาจนำเสนอไว้ตั้งแต่ชื่อเรื่อง หรือแทรกไว้ในองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น โครงเรื่อง พฤติกรรมของตัวละคร บทสนทนาของตัวละครเอก หรือในบทบรรยายของเรื่อง ผู้อ่านจะต้องวิเคราะห์หาแก่นเรื่องจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเหล่านี้ วรรณคดีและวรรณกรรมหนึ่งเรื่อง อาจมีแก่นเรื่องเพียงแก่นเรื่องเดียว หรืออาจมีหลายแก่นเรื่องก็ได้ ถ้ามีหลายแก่นเรื่อง ก็จะประกอบด้วยแก่นเรื่องหลักซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญที่สุดของเรื่อง และแก่นเรื่องย่อยซึ่งเป็นแนวคิดรอง การวิเคราะห์แก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญของเรื่องให้พิจารณาว่า วรรณคดี

และวรรณกรรมเรื่องนั้นนำเสนอแนวคิดใดเป็นแนวคิดสำคัญที่สุด โดยวิเคราะห์จากองค์ประกอบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา

๔.๖ การใช้ภาษาและสำนวนโวหาร ภาษาในวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นภาษาพิเศษ แตกต่างกับภาษาที่ใช้ในการสื่อสารทั่วไป เนื่องจากวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นงานศิลปะที่ใช้ภาษาเป็นสื่อ ดังนั้น ภาษาในวรรณคดีจึงมีความสำคัญมาก การวิเคราะห์ภาษาในวรรณคดีและวรรณกรรมพิจารณาจากการสรรคำ คือการเลือกใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมกับเรื่อง การเลือกใช้คำที่สื่อความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของตัวละคร การใช้คำที่ทำให้เห็นภาพ เช่น การใช้คำขยายบอกแสง สี เสียง การใช้เสียงสัมผัสและการเล่นคำ เช่น การใช้เสียงสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ การซ้ำคำ การใช้คำพ้องรูปและคำพ้องเสียง การใช้คำเฉพาะ เช่น การใช้คำไทยโบราณ และการใช้คำภาษาถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง รวมถึงการใช้ภาษาภาพพจน์หรือการเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นภาพ เช่น อุปมา อุปลักษ์ณ์ บุคคลวัต

การวิเคราะห์องค์ประกอบดังที่กล่าวมามีความสำคัญมาก เพราะเป็นพื้นฐานที่จะทำให้ นักเรียนได้เข้าใจวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งจนนำไปสู่ขั้นตอนของการวิจารณ์วรรณคดี ซึ่งถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายขั้นสูงสุดของการเรียนวรรณคดี คือ การที่ผู้เรียนสามารถวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่านได้อย่างมีเหตุผล และสามารถนำหลักวิชาที่ได้จากการเรียนไปอ่านวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องอื่นที่ไม่ได้อยู่ในหลักสูตรได้ด้วยตนเอง

๕ แนวทางการวิจารณ์วรรณคดี

การวิจารณ์วรรณคดี เป็นเรื่องของการพิจารณาประเมินค่าวรรณคดีที่ได้อ่าน ได้ดู หรือได้ฟังว่ามีข้อเด่นและข้อด้อยอย่างไร รวมถึงการค้นหาวรรณคดีเรื่องนั้นมีคุณค่าอย่างไร แนวทางการวิจารณ์วรรณคดีคือ เมื่อได้วิเคราะห์องค์ประกอบของวรรณคดีแล้ว สิ่งที่นักเรียนจะต้องทำต่อไปคือการวิเคราะห์กลวิธีของผู้แต่งในการสร้างองค์ประกอบต่าง ๆ ว่า ผู้แต่งมีศิลปะในการสร้างองค์ประกอบอย่างไร รวมทั้งการวิจารณ์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบว่า มีความสอดคล้องกลมกลืนกันกับองค์ประกอบอื่น ๆ อย่างเป็นเอกภาพหรือไม่ และความเป็นเอกภาพนั้นนำไปสู่ความหมายของเรื่องอย่างไร

อนึ่ง การวิจารณ์วรรณคดีนั้น ไม่ควรประเมินค่าเพียงความชอบหรือไม่ชอบวรรณคดี และวรรณกรรมเรื่องที่น่ามาวิจารณ์เท่านั้น แม้ความชอบและไม่ชอบวรรณคดีของแต่ละคนนั้นสามารถ มีได้และอาจแตกต่างกันไป เพราะเป็นเรื่องของรสนิยมของแต่ละคน แต่ผู้วิจารณ์ควรจะต้องให้เหตุผล ประกอบการวิจารณ์ของตน เช่น ไม่ชอบการสร้างตัวละครเพราะขาดความสมจริง ฯลฯ หรือหากจะกล่าวว่า วรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องนั้นแต่งดีหรือไม่ดี ก็ควรแสดงเหตุผลอย่าง หนักแน่นว่า ผู้วิจารณ์พิจารณาจากองค์ประกอบใดในเรื่อง

แนวทางการวิจารณ์มีองค์ประกอบ ดังนี้

๑) แนวทางการวิจารณ์โครงเรื่อง ให้วิจารณ์ว่า การลำดับโครงเรื่องนั้น ส่งผลอย่างไรต่อ การนำเสนอแก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญของเรื่อง ผู้แต่งมีวิธีลำดับโครงเรื่องไว้ได้น่าสนใจหรือไม่ เหตุการณ์เป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกันหรือไม่ การนำเสนอความขัดแย้งหรือปมปัญหาในเรื่อง มีความเข้มข้นน่าสนใจหรือไม่ การคลี่คลายปมปัญหาจนนำไปสู่บทสรุปของเรื่องมีความสมเหตุสมผล หรือไม่ และกลวิธีการเปิดและการปิดเรื่องของผู้แต่งทำได้ดีหรือไม่ อย่างไร

๒) แนวทางการวิจารณ์ตัวละคร ให้วิจารณ์กลวิธีการสร้างตัวละครของผู้แต่งว่า ตัวละคร แต่ละตัวนั้นได้แสดงพฤติกรรมสอดคล้องกับลักษณะนิสัย บทบาท และสถานภาพของตัวละคร หรือไม่ อย่างไร การกระทำของตัวละครนั้นส่งผลต่อความหมายของเรื่องหรือไม่ หรืออาจวิจารณ์ ว่า การที่ลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องมีความคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงตั้งแต่ต้น จนจบเรื่องนั้น เหตุใดจึงไม่เปลี่ยนแปลง ผู้แต่งมีวัตถุประสงค์ใด หรือถ้าหากต้นเรื่องตัวละคร มีพฤติกรรมอย่างหนึ่ง แต่พอจบเรื่องกลับมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยและพฤติกรรมเป็นอีกอย่างหนึ่ง ผู้แต่งได้นำเสนอความเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างสมเหตุสมผลหรือไม่ อย่างไร

๓) แนวทางการวิจารณ์ฉาก ให้วิจารณ์ว่า ฉากในวรรณคดีมีความสำคัญต่อเรื่องหรือไม่ อย่างไร ฉากได้แสดงบรรยากาศและอารมณ์ของเรื่องอย่างไร หรือวิจารณ์ว่า วรรณคดีและวรรณกรรม เรื่องนั้นมีการสร้างฉากได้ถูกต้องสอดคล้องกับเนื้อหา ยุคสมัย และบรรยากาศของเรื่องหรือไม่ อย่างไร

๔) แนวทางการวิจารณ์บทสนทนา ให้วิจารณ์ว่า ผู้แต่งสร้างบทสนทนาสมเหตุสมผลหรือไม่ แสดงลักษณะนิสัยและสถานภาพของตัวละครหรือไม่ อย่างไร และเป็นธรรมชาติสมจริงหรือไม่ หรือว่าเป็นคำพูดที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพและลักษณะนิสัยของตัวละคร นอกจากนั้น อาจวิจารณ์ ว่าบทสนทนานั้นแสดงความคิดหรือทัศนะของตัวละครเกี่ยวกับอะไร และนำไปสู่ความหมายสำคัญ ของเรื่องหรือไม่ อย่างไร

๕) แนวทางการวิจารณ์แก่นเรื่อง ให้วิจารณ์ว่า แก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญของเรื่องนั้น มีความลึกซึ้งเพียงใด ผู้แต่งนำเสนอข้อคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจชีวิตมนุษย์หรือไม่ เพียงใด ทั้งนี้ นักเรียนควรทำความเข้าใจว่า แก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญของเรื่องในวรรณคดีและ วรรณกรรมนั้น อาจไม่ใช่การให้ข้อคิดที่เป็นการสั่งสอนศีลธรรมเสมอไป แต่แก่นเรื่องหรือแนวคิด

สำคัญของเรื่องในวรรณคดีและวรรณกรรมควรเป็นแนวคิดที่ให้อ่านได้เข้าใจความจริงของชีวิตใน แง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง

๖) แนวทางการวิจารณ์ภาษาและสำนวนโวหาร ให้วิจารณ์ว่า กลวิธีทางภาษาที่ผู้แต่ง เลือกใช้นั้นทำได้ดีเพียงไร ภาษาและสำนวนโวหารนั้นสื่อความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของ ตัวละคร หรือสื่อความหมายเนื้อหาได้ดีหรือไม่ การเลือกใช้คำมีความไพเราะหรือไม่ สอดคล้อง กับบริบทของเนื้อความอย่างไร การใช้สำนวนความเปรียบมีความแปลกใหม่และให้ภาพเด่นชัด หรือไม่ อย่างไร หรืออาจกล่าวได้ว่า ภาษาและสำนวนโวหารในวรรณคดีและวรรณกรรมนั้นมีความ ดีเด่นและสื่อความหมายอย่างลึกซึ้งหรือไม่ อย่างไร

❖ กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ ❖

นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๓-๕ คน แล้วเลือกวรรณคดีที่สนใจมากลุ่มละ ๑ เรื่อง จากนั้นวิเคราะห์และวิจารณ์ตัวละครจากวรรณคดีที่เลือก พร้อมทั้งนำเสนอหน้าห้องเรียน

แหล่งสืบค้นเพิ่มเติม

นักเรียนสามารถศึกษาเรื่องการวิจารณ์วรรณคดีเพิ่มเติมได้ จากหนังสือ “วรรณคดีวิจารณ์” ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ อินทรพร

